

100 let

odkar je na Slovenijo padel meteorit

BESEDILO: Dragan Božič in Miha Jeršek

Meteoriti so obiskovalci iz vesolja. Svoj izvor imajo večinoma v pasu asteroidov med Marsom in Jupitrom. Nekateri meteoriti so lahko del kometa, najredkejši pa izvirajo z Lune ali z Marsa. Na Zemljo padajo že skoraj 4,5 milijarde let – vse od nastanka Sončevega sistema. In eden je našel pot na ozemlje Slovenije marca leta 1908.

Velikost meteoritov sega od najmanjših prašnih delcev pa do več deset kilometrov. Na Zemljo pade meteoritni drobec s premerom 1 mm v povprečju vsako sekundo, s premerom 1 meter vsako leto, s premerom 100 metrov vsakih 10.000 let, s premerom 10 kilometrov pa v povprečju vsakih 100 milijonov let.

Avški meteorit je med strokovnjaki visoko cenjen, ker je zelo lep in praktično v celoti ohranjen ter ker je eden redkih meteoritov, katerih padec je bil dokumentiran.

Padec večjega meteorita je že zelo zgodaj odtrgal del Zemljine raztaljene mase in iz nje oblikoval Luno. Padci večjih meteoritov so v geološki zgodovini našega planeta povzročili globalne katastrofe, ki so bile pogubne za številne rastlinske in živalske vrste. Na srečo so padci meteoritov večjih dimen-

zij redki. Prav tako redki pa so meteoriti, ki so bili najdeni potem, ko so njihov padec videli ali slišali. Eden takšnih izjemnih primerov je meteorit, ki je pred stotimi leti padel v okolico vasi Avče na Primorskem in je ob enem do zdaj edini znani in ohranjeni meteorit z območja Slovenije.

Avški meteorit je razstavljen v Naravoslovnem muzeju na Dunaju, kjer ne hranijo samo znamenitosti iz sveta narave, ampak tudi številne izdelke človeških rok. V muzejskih depojih in razstavnih prostorih so tudi številne arheološke najdbe iz Slovenije. Edini slovenski meteorit je razstavljen v dvorani številka 5, v kateri so na ogled meteoriti z vsega sveta. Ob njem je še pol centimetra debela ploščica, ki so jo iz njega izžagali kmalu potem, ko je prispel na Dunaj.

Meteorit je padel 31. marca 1908 ob 8.45 v senožet Martina Križniča iz vasi Avče, ležeče na levem bregu Soče med Kanalom in Mostom na Soči. Do senožeti z imenom Movrnov boršt, ki leži na pri-

sojnem pobočju doline potoka Avščka nad zaselkom Dolenji Avšček, je iz vasi pol ure hoda. Potem ko so v njej nehali kositi, se je zarasla z drevjem. Pred sto leti je tam stalo le nekaj sadnih dreves. Čeprav so padanje meteorita izpod neba proti Movrnovemu borštu kot šumenje, brenčanje, žvižganje, grmenje oziroma bobnenje slišali od Vipavske do Zgornjesavske doline, ga ne bi bili našli, če ne bi bila prav takrat kmet Janez Kolenc iz zaselka Gorenji Avšček in njegov šestletni sin Alojz samo 40 m daleč od jablane, v katero je treščil.

Kolenc je najprej zaslišal močan pok, ki mu je sledilo več kot dve minuti dolgo žvižganje. Nato je videl, kako je nekaj odlomilo 5 cm debelo vejo in se zarilo 30 cm globoko v zemljo. Oče in sin sta prestrašena odhitela domov, Janez pa se je popoldne v spremstvu znanca Matije Šuligoja vrnil na kraj padca. Ker sta možaka v luknji pod jablano našla kos železa, velik kot človeška pest, sta sklepala, da gre za kos topovske krogle. Najdeno železno kepo sta odnesla v vas, kjer so jo premerili in stehali, potem pa predala orožnikom v Ročinju, vasi na desnem bregu Soče prav nasproti Avč.

Že čez nekaj dni pa je bilo ugotovljeno, da ne gre za del krogle, ampak za meteorno železo. Iz Ročinja so ga poslali v Trst, od tam pa v Naravoslovni muzej na Dunaj. Takratni direktor Mineraloško-petrografskega oddelka tega muzeja Friedrich Martin Berwerth je o njem na Dunaju objavil dva članka, enega že leta 1908 v reviji cesarske Akademije znanosti, drugega pa naslednje leto v ilustriranem poljudnoznanstvenem tedniku Urania. V slednjem je bila prvič objavljena fotografija našega meteorita.

Avški meteorit je med strokovnjaki za meteorite visoko cenjen med drugim zato, ker je zelo lep in praktično v celoti ohranjen ter ker je eden redkih meteoritov, katerih padec je bil dokumentiran. Njegove mere so 11 x 8,5 x 5 cm, tehta pa natanko 1230 g. Sestavljen je iz železa, 5,5 % niklja in slednih elementov, npr. galija, germanija in zlata.

V tuji strokovni literaturi o meteoritih se pojavlja od leta 1908 dalje. Najbolj podrobno predstavi-

Meteoroid – snov oziroma predmet, ki potuje po medplanetarnem prostoru v našem osončju

Meteor – meteoroid, ki vdre v Zemljino atmosfero; zanj je značilno, da za seboj pušča belo sled, ki nastaja zaradi segrevanja in izparevanja snovi v ozračje.

Meteorit – meteoroid, ki je preživel potovanje skozi atmosfero in je padel na površino planeta ali lune, še preden je v celoti izparel.

tev v angleščini najdemo v priročniku železnih meteoritov Vagna Buchwalda, ki je bil izdan leta 1975 v Kaliforniji. Pri nas so o njegovem padcu v začetku aprila 1908 poročali goriški časniki Soča, Gorica in Il gazzettino popolare, tržaška Edinost in ljubljanski Slovenec. Naslednje leto ga je v svojem učbeniku za mineralogijo in geologijo z enim stavkom omenil mariborski c.-kr. profesor Leopold Poljanec, potem pa je padel v skoraj popolno pozabo.

Meteorit je padel 31. marca 1908 ob 8.45 v senožet Martina Križniča iz vasi Avče na levem bregu Soče.

Šele od maja lanskega leta, ko so se na pobudo Športno-kulturno-turističnega društva Avče začele priprave na praznovanje stote obletnice njegovega padca, avški meteorit postopoma prodira v zavest slovenske strokovne in laične javnosti. Bližja ko je obletnica, večje je zanimanje zanj.

Društvo pri pripravah sodeluje s krajevno skupnostjo Avče, z občino Kanal ob Soči in s TV Slovenija. Na kraju padca je postavilo spominsko znamenje iz kamenja. Posneto je tudi že gradivo za dokumentarec. Prireditve pa bodo dosegle vrhunec 29. marca, ko bo v Avčah slovesno odprta meteoritu posvečena razstava. Če bo šlo vse tako, kot upamo, bosta na njej razstavljeni izvorna kopija iz leta 1908 in iz meteorita izžagana ploščica, na kateri so lepo vidne t. i. Neumannove črte. Te so eden od dokazov, da ne gre za kos bobovca, kot so še nedavno mislili nekateri naši »strokovnjaki«, ampak za kos železa, ki je pred stoletjem iz vesolja padel na avško zemljo.

Poleg meteorita (fotografija na prejšnji strani) je v Dvorani meteoritov Naravoslovnega muzeja na Dunaju razstavljen tudi ploščica, ki so jo iz njega izžagali pred letom 1911. Dolga je 7, široka 4 in debela 0,5 cm.

